

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI 28
İlahiyat Serisi: 27

TEFSİR USÛLÜ
Prof. Dr. Zekeriya PAK

Proje Editörü: Prof. Dr. Murat DEMİRKOL

Kapak ve Mizanpaj: TAVOOS

Baskı ve Cilt:
NY Matbaacılık Yayıncılık Kağıtçılık Tic. ve San. Ltd. Şti.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0 533 591 56 17 (Sertifika No: 50732)

4. Baskı: Eylül 2023 (1.000 adet)

ISBN: 978-625-44435-2-7

FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 – Fax: (0 312) 311 47 89 – E-mail: fcr@fcr.com.tr

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no: 13178)

Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarna aittir.

B
BİLAY

BİLİMSEL ARAŞTIRMA YAYINLARI
www.fcr.com.tr
fcr@fcr.com.tr

PROF. DR. ZEKERİYA PAK

Tefsir Usûlü

İlahiyat

تفسیر

Prof. Dr. Zekeriya PAK

1963 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. 1986 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1987-1994 yıllarında Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığında Uzman Yardımcısı, 1994-1998 yıllarında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. Marmara Üniversitesinde başladığı Doktora eğitimini 1998 yılında tamamladı. 1998 yılından itibaren Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde Anabilim Dalı Başkanlığı, Bölüm Başkanlığı, Dekan Yardımcılığı, Dekanlık, Rektör Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Alanında yayımladığı akademik makaleler yanında yayımlanmış kitapları şunlardır:

Kur'an'da Kulluk

Allah İnsan İletişimi

Tertibü'l-Ulüm (Çeviri)

Vahiy Kavramının Semantik Alanı

Tefsir (İki Bölüm: Erken Dönem Tefsir Faaliyetleri, Rivayet Ağırlıklı Tefsirler).

ÖN SÖZ	9
---------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'IN İNZÂLİ	11
-------------------------------	-----------

1. İlk Vahiy.....	13
2. Kur'ân'ın İnzâl Keyfiyeti.....	17
2.1. Vahiy	17
2.2. Tenzil.....	24
2.3. İnzâl.....	27
2.4. İlkâ.....	29
2.5. Ta'lîm.....	30
2.6. Kalb	31
3. Kur'ân'ın İnzâl Zamanı.....	34
3.1. Kadir Gecesi.....	34
3.2. Kutlu Bir Gece.....	36
3.3. Ramazan Ayı.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'IN KAYNAĞI	39
--------------------------------	-----------

1. Kur'ân'ın Kaynağı.....	41
1.1. Allah.....	41
1.2. Cebrâil.....	41
1.3. Nebi.....	45
2. İlk Muhatapların Kur'ân'ın Kaynağına Yönelik İtirazları.....	48
2.1. Beşer Sözüdür.....	48
2.2. Cin Kaynaklıdır.....	50
2.3. Şeytan Kaynaklıdır.....	52
2.4. Şair Sözüdür.....	53
2.5. Kâhin Sözüdür.....	54
2.6. Hevâ Ürünüdür	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN'IN METİNLEŞME SÜRECİ.....	57
1. Kur'ân'ın İnzâl Döneminde Kayda Alınması.....	59
1.1. Ezber Yoluyla Kayda Alınması.....	59
1.2. Yazma Yoluyla Kayda Alınması.....	61
2. Kur'ân'ın “Yedi Harf” Üzere Okunması.....	65
3. Kur'ân'ın İnzâl Sonrası Metinleşme Süreci.....	71
3.1. Kur'ân'ın Mushaf Haline Getirilmesi.....	72
3.2. Mushaf'ın Çoğaltılması.....	74
3.3. Harekeleme ve Noktalama Çalışmaları.....	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KUR'ÂN İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR.....	81
1. Kur'ân.....	83
2. Kitâb.....	86
3. Kelâm.....	89
4. Kavîl.....	90
5. Hadîs.....	91
6. Sûre.....	91
7. Ayet.....	95

BEŞİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'IN ANLAŞILMASI VE TEFSİRİ.....	99
1. Kur'ân'ın Anlaşılması.....	101
2. Ma'nâ/Anlam.....	103
3. Tefsîr.....	103
4. Te'vîl.....	107
5. Tercüme/Meâl.....	108

ALTINCI BÖLÜM

KUR'ÂN'IN DİL YAPISI.....	111
1. Kur'ân'ın Dili: Arapça.....	113
2. Garibu'l-Kur'ân.....	115
3. Kur'ân'da Aslı Arapça Olmayan Kelimeler.....	120
4. Muhkem-Müteşâbih.....	121
5. el-Hurûfu'l-Mukatta'a: Sûre Başlarındaki Hece Harfleri.....	129
6. Mübhem Kelimeler.....	133
7. Çok Anlamlılık.....	138
8. Eş Anlamlılık/Yakın anlamlılık.....	144
9. Mantûk ve Mefhûm.....	147
10. Hakikat ve Mecâz.....	151

YEDİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'IN İÇ BÜTÜNLÜĞÜ.....	153
1. Tenâsübü'l-Âyât: Ayetler Arası Uyum	155
2. Tenâsübü's-Suver: Süreler Arası Uyum	165
3. Müşkilü'l-Kur'ân: Kur'ân'da Çelişki Şüphesi	167
4. Nesh	172

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'IN NÜZÜL ORTAMI VE ANLAMAYA ETKİSİ.....	187
1. Dış Bağlamın Dikkate Alınması.....	189
2. Mekki-Medenî	191
3. Esbâbü'n-Nüzûl	196
4. Sosyo-Kültürel Yapı.....	206
5. Hz. Peygamber'in Sünneti.....	208

DOKUZUNCU BÖLÜM

KUR'ÂN'IN ANLATIM ÜSLUBU	211
1. Emsâlü'l-Kur'ân: Örnekleme Yoluyla Anlatım	213
2. Kasasü'l-Kur'ân: Kıssa Yoluyla Anlatım.....	216
3. Aksâmu'l-Kur'ân: Yemin Yoluyla Anlatım	223
4. Hazf	229
5. Bazı Hitap Şekilleri	234

KAYNAKÇA.....	239
----------------------	------------

DİZİN	245
--------------------	------------

Kur’ân-ı Kerîm insanlar için bir hayat rehberidir. Onun bu rehberliği, her şeyden evvel doğru anlaşılmasına bağlıdır. Manası ve maksadı yanlış anlaşılan bir Kur’ân’dan beslenen bilginin gerçek anlamda İslamî oluşundan söz edilemeyeceği gibi bu bilgi üzerine kurulu bir hayatın da İslamî olma özelliğinden bahsetmek güçtür. Bu nedenle, asırlar boyu Kur’ân’ın doğru anlaşılması için önemli çabalar sarf edilmiş, bu amaca yönelik Ulûmu’l-Kur’ân (Kur’ân İlimleri) ve Usûlü’t-Tefsîr (Tefsîr Usûlü) alanında çalışmalar yapılmıştır. Yine aynı amaç için tefsirler kaleme alınmış, her müfessir Kur’ân’ı doğru anlamamanın kapılarını aralamaya çaba göstermiştir. Bu çabalar, halen devam ettiği gibi gelecekte devam edecektir.

Kur’ân-ı Kerîm, muhatabına sunduğu temel mesajlar itibariyle esasında anlaşılır bir Kitâb’dır. Bununla birlikte, detaylara girildiğinde, onun tüm mana ve maksadının doğru ve eksiksiz biçimde anlaşılabilmesi için ilmi bir gayretin gerektiği fark edilecektir. İşte bu noktada, Kur’ân âyetlerinin ifade ettiği anlamı keşfetme çabası diyebileceğimiz “tefsir” devreye girecektir. Bir ilmi faaliyet olarak tefsir ciddi bir bilgi birikimini, sahih bir düşünce alt yapısını ve maksada ulaştırıcı bir usul bilgisini gerektirir. Usul ve esastan yoksun bir tefsir faaliyeti çoğu zaman keyfiliğe kapı aralayacak, Kur’ân’daki anlam kapalılıklarını giderme bir tarafa anlamı açık âyetleri bile kapalı, anlaşılmaz hatta maksadından saptırılmış bir söze dönüştürecektir. Bu nedenle *Tefsîr Usûlü*, Kur’ân’ın doğru anlaşılması ve referansını Kur’ân’dan alan tüm İslamî ilimlerin sağlam temeller üzerine bina edilmesi için elzem bir ilim dalıdır.

Ulûmu’l-Kur’ân ve Tefsîr Usûlü alanında yapılmış çalışmalarda genellikle Kur’ân tarihi, Kur’ân’ın mahiyeti ve sahih bir tefsir için bilinmesi gereken temel hususlar üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, Zerkeşî’nin *el-Bürhân fi Ulûmi’l-Kur’ân*’ı ve Süyûtî’nin *el-İtkân fi Ulûmi’l-Kur’ân*’ı başta olmak üzere ulûmu’l-Kur’ân eserlerinde ele alınan konular günümüzde de zengin birer başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir. Aynı

zamanda, Kur'ân'ı anlamaya dair kaleme alınmış tebliğ, makale ve eser türünden çalışmalar yanında, tefsir usulü başlığıyla yazılmış eserler de alana ciddi katkılar sunmaktadır. İlahiyat fakülteleri lisans müfredatında yer alan Tefsir Usûlü dersini alan öğrenciler için başvuru kaynağı olabilecek içerikte hazırlanan bu mütevazı çalışmanın da alanına katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

Çalışmamızda, Kur'ân'ın inzal keyfiyeti, Kur'ân'ın bir söz olarak kaynağı ve onun Allah kelâmı oluşu ile ilgili itirazların arkasındaki temel düşünce, Kur'ân'ın metinleşme süreci ve Kur'ân'ı ifade eden temel kavramların ardından Kur'ân'ı tefsir ve onu anlama bahislerine geçilmiştir. Kur'ân'ı doğru tefsir etmede takip edilecek usul ve esasların önemli bir kısmının ulûmu'l-Kur'ân bahislerinde yer alıyor olması nedeniyle, çalışmanın muhteva planı oluşturulurken bu alanın temel kavramlarına önemli ölçüde sahip çıkılmıştır. Buradan hareketle, usule dair temel bilgiler ve tefsirde dikkate alınacak esaslar geleneksel Kur'ân ilimleriyle ilişkilendirilerek sunulmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken, konular salt teorik analizlerle soyut düşünce düzeyinde bırakılmamaya, bunun için Kur'ân'dan yeterince örnekler verilerek bir nevi uygulamalı bir usul bilgisi sunulmaya ve böylece tefsir usulü açısından pratik değeri olacağı düşünülen sonuçlara ulaşmaya çalışılmıştır.

Son olarak, bu çalışmanın ortaya çıkış sürecinde fikri katkısı olan tüm mesai arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma teşekkür ederim.

Prof. Dr. Zekeriya PAK
Kahramanmaraş-2020

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'IN İNZÂLİ

BU BÖLÜMDE NELER ÖĞRENİLECEK

1. İlk Vahiy
2. Kur'ân'ın İnzâl Keyfiyeti
 - 2.1. Vahiy
 - 2.2. Tenzil
 - 2.3. İnzâl
 - 2.4. İlkâ
 - 2.5. Ta'lîm
 - 2.6. Kalb
3. Kur'ân'ın İnzâl Zamanı
 - 3.1. Kadir Gecesi
 - 3.2. Kutlu Bir Gece
 - 3.3. Ramazan Ayı

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Kur'ân vahyinin başlangıcını ve Hz. Muhammed'in ilk vahiy anında yaşadıklarını Hadis ve Tefsir kaynaklarından araştırınız.
2. Vahiy kelimesinin Arapçadaki lügat anlamını ve Kur'ân'da hangi anlamlarda kullanıldığını araştırınız.
3. İnzâl ve tenzîl kelimelerinin Arapçadaki lügat anlamını araştırarak aynı kökten türeyen fiillerin geçtiği âyetleri tespit ediniz.
4. İlkâ ve ta'lîm kelimelerinin Arapçadaki lügat anlamını araştırarak aynı kökten türeyen fiillerin geçtiği âyetleri tespit ediniz.
5. Kur'ân'ın inzâl zamanını ifade eden âyetlerin tefsirini farklı kaynaklarından araştırınız.